

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-16>

УДК 338.3

ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ОЦІНКА, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

BUSINESS ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE: ASSESSMENT, PROBLEMS AND PROVISION DIRECTIONS

Ясіновська Ірина Фантинівнакандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2766-8700>**Фелісеєв Віталій Андрійович**студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6555-5483>**Yasinovska Iryna, Felisieiev Vitalii**
Ivan Franko National University of Lviv

В сучасних умовах ефективне функціонування підприємств є важливим фактором розвитку національної економіки. Тому оцінка ділової активності та пошук методів її забезпечення є актуальною темою дослідження. В статті наведено основні визначення поняття «ділова активність», її основні кількісні та якісні характеристики. Визначено вплив ділової активності на функціональність підприємств. Досліджено основні зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на рівень ділової активності. Досліджено методологічні аспекти аналізу ділової активності, проведено аналіз рівня ділової активності промислових підприємств України за 2016–2020 роки, використовуючи показники оборотності. Визначено основні проблеми, які можуть спричинювати зниження рівня ділової активності. Виявлено, що проблеми забезпечення ділової активності суттєво загострилися у часі війни, досліджено вплив чинника на функціональність підприємств. Визначені основні шляхи забезпечення ділової активності підприємства в сучасних умовах на основі опитувань підприємців та плану економічного відновлення України, запропонованого Міністерством економіки.

Ключові слова: ділова активність, підприємство, активи, кредиторська заборгованість, дебіторська заборгованість, оборотність, ефективність діяльності.

The main purpose of this work is to determine the peculiarities of the business activity of industrial enterprises of Ukraine in modern realities and to find ways to increase it. In modern conditions, the effective functioning of enterprises is an important factor in the development of the national economy. Therefore, the assessment of business activity and the search for methods of ensuring it are a relevant topic of research. The article provides the main definitions of the concept of "business activity", its main quantitative and qualitative characteristics. It was determined that business activity is a complex characteristic of the efficiency of the external and internal activity of the enterprise, which is built on the basis of its quantitative and qualitative indicators and reflects the efficiency of the use of all available resources (financial, material, intangible, labor), position on the market, its image and economic potential enterprises. The relevance of research in modern realities, the need to assess business activity is revealed. The influence of business activity on the functionality of enterprises is determined. The main external and internal factors that affect the level of business activity have been studied. The methodological aspects of the analysis of business activity were studied, the analysis of the level of business activity of industrial enterprises of Ukraine for the years 2016–2020 was carried out, using indicators of turnover. The business activity of the enterprise in the financial aspect is primarily manifested in the speed of rotation of its liabilities, assets and their components. The importance of turnover indicators is explained by the fact that turnover characteristics largely determine the level of efficiency and profitability of the enterprise. The main problems that can cause a decrease in the level of business activity have been identified. It was revealed that the problems of ensuring business activity significantly worsened during the war, the influence of the factor on the functionality of enterprises was

investigated. The main ways of ensuring the business activity of the enterprise in modern conditions have been determined on the basis of surveys of entrepreneurs and the plan of economic recovery of Ukraine proposed by the Ministry of Economy.

Keywords: business activity, enterprise, assets, payables, receivables, turnover, efficiency of activity.

Постановка проблеми. В сучасних умовах головним завданням суб'єктів підприємництва є забезпечення якомога більшої ефективності їх функціонування, що покращить як розвиток самого суб'єкта господарювання, так і національної економіки в цілому. Кризові явища та нестабільність економічного стану змушують підприємства приймати управлінські рішення, які є найбільш раціональні та ефективні для забезпечення стійкого положення на ринку. Для того, щоб забезпечити такий результат, який би сприяв економічному розвитку суб'єкта господарювання в сучасних умовах, потрібно знайти найбільш оптимальне поєднання наявних ресурсів підприємства та обсягу благ, що виробляється на їх основі.

Саме таке завдання поставлено перед українською економікою в сучасних реаліях. Останні кілька років Україна перебуває в особливо нестійкому економічному середовищі, що зумовлене рядом факторів, спричинений як нестійким економічним становищем у світі, так і переліком факторів у національній економіці, а саме політичних, фінансових, соціально-демографічних, екологічних та інших. Економічна криза, пандемія, а згодом і початок військових дій змушують щодня стикатися з вимушеними заходами, які повинні забезпечувати безперервне ефективне функціонування економіки. Тому і суб'єкти підприємництва змушені безупинно пристосовуватися до нових економічних реалій, визначити найбільш ефективні напрями розвитку бізнесу, досліджувати та покращувати такі інструменти діяльності підприємства, які за мінімального рівня ризику та найбільш ефективного вкладання ресурсів забезпечили б найбільш стійку позицію на ринку, підтримання рівня фінансової незалежності з одночасним забезпеченням виконання тактичних та стратегічних завдань підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням та вивченням проблем ділової активності, як комплексної характеристики ефективності функціонування підприємств, займалася низка вітчизняних та зарубіжних вчених. Вагому увагу питанням дослідження сутності ділової активності підприємства та удосконалення методики її аналізу приділено

у працях науковців. Так, Горошанська О. О., Дорогань-Писаренко Л. О., Іщенко В. А., Кащена Н. Б., Польова Т. В., Приймак С. В., Ткачук Г. Ю., Тютюнник С. В., Тютюнник Ю. М., Ясіновська І. Ф. та інші присвятили свої праці дослідженню цієї проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В основному науковці зосереджують увагу у власних дослідженнях на аналізі поточного рівня ділової активності підприємства, тенденцій та причин його зміни у динаміці. В умовах війни значно загострилися проблеми забезпечення належного фінансового стану суб'єктів підприємництва, зокрема їх ділової активності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою статті є визначення проблемних аспектів ділової активності промислових підприємств України з початком воєнного періоду та пошук шляхів її забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ділова активність – це комплексна характеристика, що охоплює різні аспекти діяльності підприємства. У широкому розумінні ділова активність означає зусилля, спрямовані на просування підприємства на ринках продукції, праці, капіталу [1, с. 310].

Термін «ділова активність» почав використовуватися у вітчизняній обліково-аналітичній літературі порівняно недавно у зв'язку з впровадженням широко відомих у різних країнах світу методів аналізу фінансової звітності на основі системи аналітичних коефіцієнтів. С. В. Приймак зазначає, що у контексті аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін розуміють вужче – як поточна виробнича й комерційна діяльність підприємства. В цьому випадку словосполучення «ділова активність» являє собою, можливо, не цілком вдалий переклад англійського терміну «business activity», який якраз і характеризує відповідну групу коефіцієнтів з системи показників оцінки фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності [2]. Як зазначає Ткачук Г. Ю., ділова активність – це економічна категорія, яка характеризує економічну діяльність підприємства з позицій внутрішніх його змін і виявляється через зміну її інтенсивності в часі [3]. Н. Б. Кащена та О. О. Горошанська

у своїх дослідженнях зазначають, що ділова активність підприємства відображає ступінь його життєздатності в умовах нестабільної економіки, який залежить від застосовуваних керівництвом управлінських принципів, що виявляються через спектр реальних дій, спрямованих на динамічність розвитку суб'єкта господарювання і досягнення ним поставлених цілей та заданих програм [4].

Підсумовуючи, варто зазначити, що ділова активність – це комплексна оцінка ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів суб'єктом господарювання, що визначають результативність його діяльності та формують оптимальне співвідношення темпів зростання основних показників. Ділова активність підприємства проявляється в його динамічному розвитку, нарощуванні економічного потенціалу, підвищенні дохідності та прибутковості.

Діловій активності підприємства відводиться ключове місце, адже вона є комплексною характеристикою і визначає його конкурентоспроможність на ринку. Саме від ділової активності підприємства залежить ефективність використання його ресурсів, що є можливим при правильній постановці пріоритетів і цілей. Менеджери та фінансисти підприємства повинні здійснювати достовірну оцінку ділової активності, що, в свою чергу, дасть змогу позитивно впливати на ефективність діяльності підприємства, вчасно виявляти негативні тенденції та уникати їх в майбутньому [9].

Виділяють три рівні ділової активності підприємства (рис. 1).

Основними оціночними показниками ділової активності є дві групи показників:

- ефективності використання ресурсів;
- інтенсивності використання ресурсів.

Оскільки ефективність визначається співвідношенням результату (ефекту) до обсягу ресурсів, що зумовили цей результат, то основним показником ефективності є показники прибутковості, або рентабельності. Оскільки критерієм оцінки інтенсивності використання ресурсів є чинник часу, то для її вимірювання використовують показники оборотності, які відображають загальний час обороту в днях та швидкість обороту.

Оцінка інтенсивності використання ресурсів передбачає визначення та аналіз наступних показників:

- коефіцієнт оборотності активів;
- коефіцієнт оборотності власного капіталу;
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- тривалість обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- коефіцієнт оборотності матеріальних запасів;
- коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддачі);
- період обороту чистого робочого капіталу.

Нижче наведено розрахунок основних показників оцінки рівня ділової активності промислових підприємств України в довоєнний період згідно даних Державної служби статистики України (табл. 1).

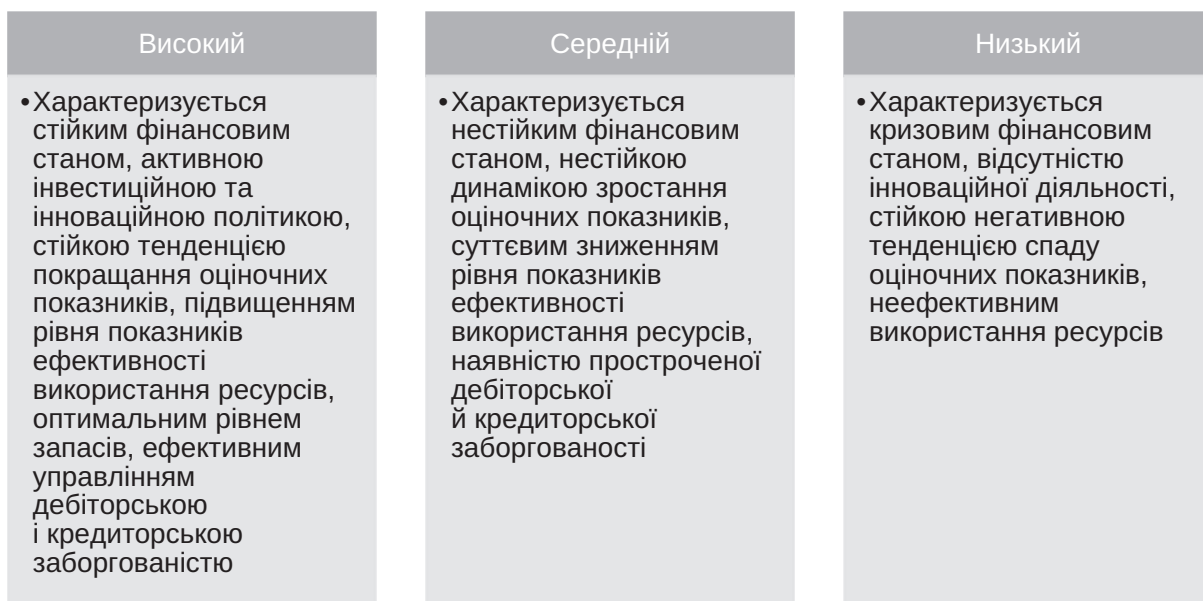

Рис. 1. Рівні ділової активності підприємств

Таблиця 1

Основні показники ділової активності промислових підприємств України за 2016–2020 р.

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Коефіцієнт оборотності активів	0,83	0,90	0,95	0,89	0,87
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	4,38	5,13	5,04	3,55	4,11
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,33	2,42	2,66	2,72	2,51
Тривалість обертів дебіторської заборгованості	155	149	136	133	143
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	2,21	2,39	2,47	2,47	2,39
Тривалість обертів кредиторської заборгованості	163	151	146	146	151
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	4,28	4,50	4,67	4,80	4,99

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Проаналізувавши наведені у табл. 1 показники, можна зробити висновок про позитивну тенденцію до зростання рівня ділової активності у 2020 р. в порівнянні з 2016 р. Впродовж 2016–2018 рр. прослідковувалося зростання значення коефіцієнтів оборотності активів та власного капіталу, що вказує на підвищення ефективності їх використання. У 2020 р. в порівнянні із 2016 р. пришвидшилася оборотність активів промислових підприємств України, а також дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості, запасів. Ці зміни вказують на підвищення ефективності використання ресурсів промислових підприємств України впродовж досліджуваного періоду та покращення їх ділової активності.

Формування ділової активності є складним процесом, який реалізується на багатьох етапах функціонування підприємства. В цей процес залучаються не тільки кількісні показники, але і якісні. Аналізуючи проблеми формування ділової активності підприємства, можна виділити декілька основних груп факторів впливу:

- економічні (події, які впливають на національну економіку, економічний потенціал підприємств);
- соціальні (кадрові проблеми підприємства, формування попиту на продукцію, зниження купівельної спроможності населення та психологічні фактори);
- організаційні (раціональна побудова організаційної та управлінської структури підприємств, ефективність прийняття управлінських рішень);

– методичні (актуальність сучасної методики оцінювання ділової активності підприємства);

– нормативно-правові (відсутність законодавства, яке б регулювало ділову активність підприємства).

Проте в сучасних реаліях вагомою проблемою забезпечення ділової активності промислових підприємств є військові дії, які спричинені агресією РФ. За місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають. Згідно оцінки Національного банку України, внаслідок бойових дій економіка втрачає близько 50% ВВП, який б потенційно міг бути вироблений. Не враховуючи витрат від руйнування, щотижня втрачається понад 50 млрд грн. Згідно оцінки МВФ дані втрати сягають близько 35% ВВП. Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Ці фактори в сукупності вплинуть і на рівень ділової активності промислових підприємств. Тому після закінчення військових дій підтримка промислових підприємств стане необхідністю.

Не менш важливим аспектом є прогнозування рівня ділової активності. Правильна оцінка та прогноз дозволять раціонально побудувати тактичні та стратегічні цілі, забезпечивши збільшення прибутковості підприємства. Прогнозування можна робити на основі статистичних даних, розрахунків або на основі опитувань. Збір статистичних даних воєнного

періоду ускладняється тим, що досі тривають бойові дії на території країни, тому оцінка рівня ділової активності була проведена на основі індексу очікувань ділової активності. Щомісячний індекс очікувань ділової активності (ІОДА) – інструмент оперативної оцінки та відстеження тенденцій розвитку економіки. Індекс розраховується на основі опитувань українських підприємств реального сектору економіки [6]. Бізнес у червні негативно оцінив перспективи своєї економічної діяльності, зважаючи на продовження інтенсивних бойових дій, зруйновані потужності та ланцюги постачання, блокування портів та пошкодження транспортної інфраструктури, дорожчання енергоносіїв та зростання виробничих витрат підприємств, погіршення інфляційних очікувань. Про це свідчить індекс очікувань ділової активності (ІОДА), який надав Національний банк. За червень 2022 року він становив 41,3 за рівноважного значення 50,0. Проте до вересня бізнес почав адаптуватися до сучасних умов. Даний показник зріс до 46,1. Таке значення все ж є нижчим за рівноважне, що свідчить про негативні очікування щодо рівня ділової активності. Таким чином, очікується зниження ділової активності підприємств у 2022–2023 роках. Тому стратегія підприємств повинна бути спрямована на швидке відновлення втрачених можливостей.

Принципи забезпечення ділової активності в контексті останніх подій повинні бути побудовані на відновленні функціональності підприємств. Важливим фактором є підтримка у вигляді державного фінансування та залучення інвестиційних ресурсів.

Згідно опитування підприємств Європейською Бізнес Асоціацією [7], необхідними державними заходами для швидкого відновлення роботи підприємств є:

- зменшення податкового навантаження, введення стимулюючої податкової політики;
- фінансова допомога банків (кредитування за мінімальними ставками);
- фінансова допомога міжнародних фондів;
- перезавантаження системи вищої освіти, актуалізація профілів, за якими держава навчає студентів;
- викорінення корупції;
- програми підтримки малого та середнього бізнесу;
- створення нової структури економіки, перехід від сировинно-аграрного типу економіки до технологічного.

Також Міністерство економіки, провідні експерти та бізнес-асоціації працюють над планом економічного відновлення України і готові залучати громадський сектор до формування цього документу [8]. План базується на дев'яти основних принципах, які повинні забезпечувати відновлення та розвиток всіх провідних галузей економіки: зовнішня торгівля, логістика, переробна промисловість, енергетика, видобувна промисловість та інші. Для втілення в життя масштабних проєктів потрібно розвивати партнерство з країнами Великої сімки та ЄС в режимі трансферу технологій і доступу до фінансових ресурсів. Одним із ключових підходів може стати надання державами гарантій своїм компаніям для інвестування в Україну.

Висновки. Ділова активність є економічною категорією, яка дозволяє оцінити ефективність та економічний потенціал підприємства за допомогою системи якісних та кількісних показників. Саме за допомогою даного показника можна визначити ефективність діяльності суб'єкта господарювання, конкурентоспроможність та здатність адаптуватися до кризових умов. Аналіз ділової активності за попередні роки свідчить про те, що вітчизняні підприємства здатні ефективно функціонувати в кризових умовах. Проте в контексті останніх подій прогнозується значне зниження рівня ділової активності, про що свідчать дані щомісячних опитувань Національного банку України. Сучасна економічна криза, спричинена військовими діями, вже спричинила зниження рівня ділової активності промислових підприємств України. Крім економічної кризи, підприємства стикнулися з проблемами електропостачання, транспортування, та постійних обстрілів, що значно знизило рівень ефективності виробництва. Тому дане дослідження є актуальним в сучасних реаліях. Пошук шляхів забезпечення ділової активності у післявоєнний період повинен стати одним з ключових напрямків розвитку економіки. Для стабілізації поточної економічної ситуації підприємства потребують підтримки як від державних органів, так і від іноземних інвесторів, міжнародних організацій у вигляді зменшення податкового навантаження, зниження відсоткових ставок на кредитування, фінансової та технічної допомоги з відбудовою промислових об'єктів, конструктивних змін підходів до виробництва товарів та послуг, залучення інвестиційних коштів. Дана тема є необхідним об'єктом дослідження в сучасних умовах та потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз: навчальний посібник (2-ге видання, змінене і доповнене). Полтава : Видавництво ПП «Астрія», 2020. 434 с.
2. Приймак С. В. Ділова активність як фактор зростання економічного потенціалу підприємства. Збірник тез звітної наукової конференції Львівського національного університету імені Івана Франка за 2017 рік (електронне видання): Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2018. С. 121–125.
3. Ткачук Г. Ю. Оцінка ділової активності підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 13. Ч. 4. С. 88–90.
4. Кащенко Н. Б., Горошанська О. О., Польова Т. В. Ділова активність підприємства: сутність та методика аналізу : монографія. Харків, 2016. 196 с.
5. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання» за 2020 рік. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.10.2022).
6. Індекс очікувань ділової активності підприємств: веб-сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/open-data/api-dev> (дата звернення: 21.10.2022).
7. Майбутнє українських компаній після війни: Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/> (дата звернення: 21.10.2022).
8. План економічного відновлення України. Інформаційне управління офіційного вебпорталу парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222325.html> (дата звернення: 21.10.2022).
9. Ясіновська І. Ф., Іщенко В. А. Ділова активність підприємства та шляхи її підвищення. Матеріали міжнародної конференції: Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2019. С. 206–209.

REFERENCES:

1. Tiutiunnyk Yu. M., Dorohan-Pysarenko L. O., Tiutiunnyk S. V. (2020) Finansovyi analiz: navchalnyi posibnyk (2-he vydannia, zminene i dopovnene) [Financial Analysis: A Study Guide (2nd Edition, Revised)]. Poltava: Vydavnytstvo PP «Astraia». (in Ukrainian)
2. Pryimak S. V. (2018) Dilova aktyvnist yak faktor zrostantia ekonomichnoho potentsialu pidpriemstva [Business activity as a factor in the growth of the economic potential of the enterprise]. Zbirnyk tez zvitnoi naukovoї konferentsii Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka za 2017 rik (elektronne vydannia). Lviv, LNU im. I. Franka, pp. 121–125. (in Ukrainian)
3. Tkachuk H. Iu. (2015) Otsinka dilovoi aktyvnosti pidpriemstva [Assessment of business activity of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, 13, 88–90. (in Ukrainian)
4. Kaschena, N. B. Horoshans'ka, O. O. and Pol'ova, T. V. (2016) Dilova aktyvnist' pidpriemstva: sutnist' ta metodyka analizu: monohrafiia [Business activity of the enterprise: essence and method of analysis: monograph]. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenka I. S. (in Ukrainian)
5. Statystychnyi zbirnyk «Dialnist subiektiv hospodariuvannia» za 2020 rik. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Statistical collection "Activity of business entities" for 2020. State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (accessed October 21, 2022).
6. Indeks ochikuvan dilovoi aktyvnosti pidpriemstv: veb-sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Index of expectations of business activity of enterprises: website of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/open-data/api-dev> (accessed October 21, 2022).
7. Maibutnie ukraïnskykh kompanii pislia viiny: Yevropeiska Biznes Asotsiatsiia [The future of Ukrainian companies after the war: European Business Association]. Available at: <https://eba.com.ua/> (accessed October 21, 2022).
8. Plan ekonomichnoho vidnovlennia Ukrainy. Informatsiine upravlinnia ofitsiinoho vebportalu parlamentu Ukrainy [Plan of economic recovery of Ukraine. Information management of the official web portal of the Parliament of Ukraine]. Available at: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222325.html> (accessed October 21, 2022).
9. Yasinovska I. F., Ishchenko V. A. (2019) Dilova aktyvnist pidpriemstva ta shliakhy yii pidvyshchennia [Business activity of the enterprise and ways to increase it]. Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy. Kharkiv, pp. 206–209. (in Ukrainian)